doi: 10.35757/KiS.2025.70.3.13

KULTURA i SPOŁECZEŃSTWO

POLSKA AKADEMIA NAUK
KOMITET SOCJOLOGII
INSTYTUT STUDIÓW POLITYCZNYCH

2026, nr 3

ISSN 0023-5172
e-ISSN 2300-195x

CC BY NC SA

RECENZJE, OMÓWIENIA

OSKAR LUBIŃSKI
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

JAKI WPŁYW NA NAJMŁODSZYCH UŻYTKOWNIKÓW MA POLSKI YOUTUBE?*

Transformacja cyfrowa, której jesteśmy świadkami od ponad dwóch dekad, zrewolucjonizowała wiele aspektów naszego życia. Zaświadcza o tym zwłaszcza postęp digitalizacji i usieciowienia komunikacji międzyludzkiej, co od początku pozostaje w centrum zainteresowań refleksji socjologicznej[1]. W ostatnich latach w obliczu intensyfikacji procesów cyfryzacji coraz częściej podnoszony jest problem negatywnego wpływu na dzieci i młodzież technologii cyfrowych i ich kanałów komunikacji. Nielimitowany dostęp do internetu, w którym najmłodsi użytkownicy stają się zarówno odbiorcami treści, jak i ich twórcami, w widocznym zakresie stał się istotnym problemem, który wymaga uwagi nauk społecznych[2].

Andrzej Porębski w przedstawianej tu książce skupia się właśnie na krytycznej analizie jednego z ważnych aspektów wpływu internetu na dzieci młodzież — na roli, jaką pełni serwis YouTube z uwagi na rodzaj dominujących w nim treści oraz zagrożenia z tego wynikające. Książka zawiera próbę stworzenia szczegółowego przewodnika po świecie twórców treści udo-

Adres do korespondencji: 503659@doktorant.umk.pl, ORCID: 0009-0009-1901-8095

*Rec.: Andrzej Porębski, *Igrzyska bez końca. Serwis YouTube w życiu młodych odbiorców*, Scholar, Warszawa 2024, stron 210 (numery przywoływanych stron w tekście, w nawiasach).

[1]Zob. Manuel Castells, *Społeczeństwo sieci*, tłum. Mirosława Marody i in., Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010.

[2]Jean M. Twenge, *IGen: Why Today's Super-Connected Kids Are Growing Up Less Rebellious, More Tolerant, Less Happy and Completely Unprepared for Adulthood (and what this means for the rest of us)*, Atria Books, New York 2017; Han Byung-Chul, *The Burnout Society*, Stanford University Press, Stanford 2021; Jonathan Haidt, *The Anxious Generation: How the Great Rewiring of Childhood Is Causing an Epidemic of Mental Illness*, Penguin Books, London 2024.

stępnianych na YouTube (tzw. youtuberów), opis algorytmów zarządzających ich wyświetlaniem, a także refleksje nad potencjalnym wpływem platformy na zdrowie psychiczne i społeczne uczestników. Autor ma więc podwójną ambicję — z jednej strony chce dać kompendium wiedzy o stanie polskiego YouTube, z drugiej zaś podejmuje próbę naukowego wyjaśnienia opisywanych zjawisk. Zdecydował się na przedstawienie bardzo aktualnego, w momencie powstawania książki, obrazu tej platformy, co jednak częściowo ogranicza pogłębienie wątków analitycznych i teoretycznych.

❖

Porębski skupia się na trzech głównych wątkach analitycznych. Pierwszym z nich jest szeroko pojmowany wpływ społeczny serwisu YouTube, wynikający ze sposobu prezentacji treści. Drugim są ogólne ryzyka związane z tego rodzaju medium, należące do kategorii tzw. PIU (ang. *Problematic Internet Use*), czyli między innymi uzależnienia oraz nadmierna ekspozycja na treści o charakterze kontrowersyjnym. Trzeci wątek dotyczy wybranych zagrożeń zdefiniowanych z perspektywy młodych odbiorców treści polskiej sceny YouTube. Motywy te analitycznie przenikają się, co — trzeba podkreślić — niekoniecznie sprzyja systematyczności całego wywodu.

Mechanizmy wpływu i budowania pozycji youtubera. Wprowadzenie do tej problematyki stanowią rozdziały pierwszy i drugi. Rozdział pierwszy ma charakter przeglądu i zawiera zestawienie danych statystycznych dotyczących popularności serwisu YouTube w Polsce, uzupełnione o krótką charakterystykę rozwoju platformy. Autor odwołuje się między innymi do danych Mediapanelu, z których wynika, że najdłuższy czas ekranowy odnotowano w grupach wiekowych 7–14 lat oraz 15–24 lata, co zwraca uwagę na młodych użytkowników i uzasadnia koncentrację dalszej analizy na tej kategorii odbiorców (s. 30–31).

Rozdział drugi jest skoncentrowany na dwóch wymiarach wpływu platformy na najmłodszych: ich fascynacji zawodem youtubera oraz oddziaływaniu marketingowym na ich decyzje konsumenckie. Porębski wskazuje na złudzenie egalitarności platformy. Kariera influencera uchodzi w ocenie dzieci za wymarzoną, ale struktura popularności w wysokim stopniu pozostaje hierarchiczna (s. 58). W konsekwencji serwis funkcjonuje jako potężna przestrzeń symbolicznego wpływu, w której popularni twórcy kształtują aspiracje, wzorce sukcesu oraz praktyki konsumpcyjne młodzieży. W dalszej części rozdziału Porębski tłumaczy mechanizmy wpływu youtuberów, sięgając po dwie teorie psychologiczne. Pierwszą z nich jest model dwutorowego przetwarzania perswazji (Richarda E. Petty i Johna Cacioppo) — przy czym argumentuje, że odbiór treści na YouTube opiera się głównie na torze peryferyjnym, zależnym od emocji, nastroju i estetyki materiału. Drugą jest koncepcja relacji paraspołecznych (Donalda Hortona i Richarda Wohla), wyjaśniająca, jak bezpośredni styl komunikacji i dzielenie się przez twórców prywatnością, budując u widzów poczucie bliskości, stają się źródłem identyfikacji oraz wzorców zachowań (s. 80–82).

Ryzyko związane z PIU wynikające z korzystania z serwisu YouTube przez osoby młode zostało omówione przede wszystkim w rozdziale trzecim książki, zwłaszcza w kontekście konsekwencji psychologicznych i socjologicznych tego zjawiska. Sam termin ten nie ma sprecyzowanej definicji, ale — jak wskazuje autor — odnosi się do sytuacji, w której jednostka staje się uzależniona od internetu, co negatywnie wpływa na jakość jej życia oraz przyczynia się do pogłębiania lub powstawania problemów psychospołecznych (s. 85–90).

Porębski analizuje wybrane polskie raporty badawcze, z których wynika, że zjawisko PUI wykazuje tendencję wzrostową i może dotyczyć nawet 40% młodzieży (s. 88–94). Interpretuje ten trend jako skutek wczesnej inicjacji cyfrowej oraz pandemii COVID-19, zaznaczając przy tym

ograniczoną reprezentatywność dostępnych danych[3]. Istotnym elementem argumentacji jest wskazanie na pewną nierównowagę w literaturze przedmiotu. Pomimo centralnej roli YouTube w praktykach medialnych młodych użytkowników platforma ta pozostaje relatywnie mało rozpoznana w badaniach nad negatywnymi skutkami korzystania z mediów społecznościowych. Autor lokuje więc swoją analizę w luce badawczej, sugerując, że dominująca funkcja rozrywkowa YouTube może sprzyjać intensyfikacji problematycznych wzorców użytkowania, które nie zostały w pełni uchwycone przez dotychczasowe badania.

Zagrożenia dla młodzieży. Główna oś analityczna książki znajduje się w rozdziale czwartym, zatytułowanym „Wybrane szczegółowe ryzyka wykorzystania portalu YouTube oraz ich egzemplifikacje". Na podstawie analizy netnograficznej materiałów najpopularniejszych polskich twórców aktywnych na platformie YouTube Porębski wyróżnia tam trzy kluczowe zjawiska: sprzedaż intymności, komercjalizację konfliktu oraz patotreści (s. 142–157). W ramach sprzedaży prywatności twórcy ci wykorzystują mechanizm relacji paraspołecznych, celowo skracając dystans z widzami i dzieląc się elementami życia osobistego. Zdaniem autora takie treści mogą zaburzać u młodych odbiorców proces rozumienia granic intymności oraz sprzyjać rozwojowi „cyfrowego narcyzmu" (s. 141).

Analizując tzw. patotreści — kategorię z socjologicznego punktu widzenia problematyczną, o czym mowa dalej — Porębski dowodzi, że granica między akceptowalną rozrywką a patologią jest na polskim YouTube niezwykle płynna. Mainstreamowi twórcy często promują w swoich materiałach przemoc, wulgarność czy uprzedmiotowienie kobiet, co nierzadko spotyka się ze znacznym społecznym przyzwoleniem, także ze strony dorosłych. Wobec niewydolności algorytmów i systemów moderacji serwisu materiały te pozostają powszechnie dostępne i stanowią realne zagrożenie dla kształtującej się tożsamości najmłodszych widzów (s. 160–166).

❖

W części krytycznej należy sformułować, mimo niewątpliwych zalet książki, kilka istotnych uwag, szczególnie w odniesieniu do przyjętej metodologii. W analizie danych zastanych zabrakło bowiem głosu samych młodych użytkowników YouTube. Analiza mogłaby zostać uzupełniona o cytaty z wywiadów, relacji czy badań etnograficznych. Dobrze zaprojektowane badanie jakościowe, oparte na wywiadach pogłębionych, mogłoby wzmocnić autentyczność opisu i stanowić trafne uzupełnienie analiz ilościowych.

Jednocześnie warto podkreślić, że problematyka podejmowana przez autora pozostaje aktualna i społecznie istotna. Wyniki części współczesnych badań wskazują, że obecny model korzystania z internetu może negatywnie wpływać na jakość życia, szczególnie w sferze użytkowania smartfonów i mediów społecznościowych. Jonathan Haidt, zajmujący się problematyką uzależnień cyfrowych, formułuje tezę o „wielkim przepisaniu" dzieciństwa, wskazując, że współczesne dzieci są przytłoczone ogromem treści generowanych przez media spo-

[3] *Nastolatki 3.0. Raport z ogólnopolskiego badania uczniów*, Marcin Bochenek i Rafał Lange (red.) i in., NASK — Państwowy Instytut badawczy, Warszawa 2019 (https://archiwum.nask.pl/pl/raporty/raporty/2593,Raport-z-badan-quotNastolatki-30quot-2019.html); *Nastolatki 3.0. Raport z ogólnopolskiego badania uczniów*, Rafał Lange (red.), NASK — Państwowy Instytut badawczy, Warszawa 2021 (https://archiwum.nask.pl/pl/raporty/raporty/4295,RAPORT-Z-BADAN-NASTOLATKI-30-2021.html); *Nastolatki 3.0. Raport z ogólnopolskiego badania uczniów i rodziców*, Rafał Lange (red.) i in., Thinkstat–NASK — Państwowy Instytut badawczy, Warszawa 2023 (https//www.nask.pl/media/2024/10/Thinkstat_RAPORT_nastolatki-3_0_ONLINE-2.pdf).

łecznościowe[4]. Rzeczywistą zabawę, rozwijającą wyobraźnię oraz kompetencje społeczne, coraz częściej zastępuje czas ekranowy, silnie powiązany z mechanizmami nagradzania opartymi na intensywnych wyrzutach dopaminy, co nie wymaga od korzystającego z internetowych platform większego wysiłku. W tym kontekście książka Porębskiego podejmuje ważny i aktualny problem społeczny, wpisując się w szerszą debatę dotyczącą konsekwencji transformacji cyfrowej.

Pewne wątpliwości budzi sposób przedstawienia stanu badań. Autor wielokrotnie podkreśla niszowość podejmowanej tematyki (s. 96, 111–112, 118), choć literatura dotycząca YouTube, PIU czy patotreści jest obszerna, zwłaszcza w obszarze anglojęzycznym. Na przykład wyszukiwanie w Google Scholar („problematic internet use" AND „YouTube") dla lat 2000–2024 wskazuje dziesiątki tysięcy publikacji. Istnieje wiele prac poświęconych analizie wpływu YouTube na użytkowników[5] i, choć należy docenić bogatą, w dużej mierze anglojęzyczną bibliografię, wydaje się, że wątek wpływu tej platformy na młodzież został potraktowany skrótowo (s. 94–102). Być może temat stanowi pewną niszę w literaturze polskiej, jednak niewielka skala istniejących badań sugeruje potrzebę dalszego zgłębiania tego obszaru. Jednocześnie warto zaznaczyć, że mimo to książka, zawierająca wiele pozycji bibliograficznych, może pełnić funkcję użytecznego kompendium wiedzy dla badaczy i praktyków.

Tematyka książki to otwarte pole do interpretacji skutków transformacji cyfrowej społeczeństw wdrażających procesy cyfryzacji życia codziennego. Szczególnie istotne jest pytanie o konsekwencje umożliwiania dzieciom nieograniczonego dostępu do internetu. Współczesne nauki społeczne, takie jak psychologia społeczna czy socjologia, podejmują refleksję nad potencjalnym wpływem technologii cyfrowych na najmłodszych. Na przykład Richard Ling opisuje przestrzeń cyfrową jako integralną część codzienności, umożliwiającą tzw. mikrokoordynację działań poprzez organizowanie codziennych aktywności, wydarzeń i relacji, a tym samym wzmacnianie sieci społecznych[6]. W tym zakresie książka Porębskiego wpisuje się w szerszy nurt analiz dotyczących społecznych konsekwencji komunikacji cyfrowej i funkcjonowania platform internetowych.

Na uwagę zasługuje empiryczna strona publikacji. Autor dzieli część metodologiczną na dwa obszary: analizę danych zastanych, obejmującą zarówno przegląd literatury, jak i ujęcie teoretyczne, oraz analizę netnograficzną wyselekcjonowanych treści z serwisu YouTube. Podejmuje również próbę agregowania i interpretacji danych statystycznych, prezentując je w formie tabel i wizualizacji, takich jak wykres), w którym porównuje trzy edycje wspomnianego już badania „Nastolatki 3.0" (s. 91). Oparcie analizy zarówno na danych ilościowych, statystykach popularności kanałów, jak i jakościowej analizie treści pozwala na bardziej wielowymiarowe ujęcie badanej problematyki.

[4]Jonathan Haidt, Jonathan Haidt, *The Anxious Generation*.

[5]Zob. np. Jane E. Klobas i in., *Compulsive YouTube usage: A comparison of use motivation and personality effects*, „Computers in Human Behavior" 2018, 87, s. 129–139 (https://doi.org/10.1016/j.chb.2018.05.038); Pierre de Bérail, Marlène Guillon, Catherine Bungener, *The relations between YouTube addiction, social anxiety and parasocial relationships with YouTubers: A moderated-mediation model based on a cognitive-behavioral framework*, „Computers in Human Behavior" 2019, 99, s. 190–204 (https://doi.org/10.1016/j.chb.2019.05.007).

[6]Zob. np. Rich Ling, Chih-Hui Lai, *Microcoordination 2.0: Social Coordination in the Age of Smartphones and Messaging Apps*, „Journal of Communication" 2016, 66(5), s. 834–856 (https://doi.org/10.1111/jcom.12251).

W części poświęconej analizie netnograficznej autor wskazuje, że jego badanie nie opiera się na jasno określonej próbie, zakładając, iż najpopularniejsze materiały z milionami wyświetleń mogą być podstawą analizy trendów ze względu na swoją popularność (s. 113–118). Jednak liczba wyświetleń nie wydaje się miarodajnym wskaźnikiem, ponieważ te same osoby mogą wielokrotnie oglądać materiał, a część odsłon może być generowana sztucznie, na przykład przez boty. Dodatkowo, jak już wspomniałem, w treści rozdziału widoczna jest koncentracja na przywoływaniu wybranych przykładów, przy jednoczesnym ograniczonym rozwinięciu zależności przyczynowo-skutkowych. Choć analizowane materiały stanowią interesujący zbiór kontrowersyjnych treści obecnych na YouTube, nie przekłada się to na pogłębioną refleksję nad ich wpływem na życie odbiorców, często pozostając na poziomie ogólnikowych stwierdzeń. Autor koncentruje się przede wszystkim na krytycznej egzemplifikacji treści, marginalizując szerszą analizę ich oddziaływania na młodzież.

Analiza ogranicza się do perspektywy polskiego YouTube. Z jednej strony stanowi to istotną wartość dla badań lokalnych, z drugiej jednak nie daje szerszego ujęcia globalnego zjawiska. Zabrakło perspektywy porównawczej obejmującej treści zagraniczne lub analizy makro, na przykład globalnych rankingów twórców i treści. Nie poruszono także kwestii konsumpcji materiałów zagranicznych przez polskich użytkowników, co wydaje się szczególnie istotne wobec powszechnej dostępności narzędzi tłumaczeniowych, w postaci napisów czy lektora AI.

Warto zauważyć, że poza przywołanymi przez Porębskiego modelami psychologicznymi istnieje wiele koncepcji socjologicznych, które pomogłyby pogłębić analizę zjawiska YouTube. Na przykład mechanizmy budowania pozycji twórców w cyfrowej przestrzeni medialnej można by trafnie opisać za pomocą teorii kapitałów i pola społecznego Pierre'a Bourdieu, a złudzenie egalitarności platformy dałoby się zinterpretować poprzez opisany przez Roberta Mertona efekt Mateusza, czyli kumulację przewag[7]. Autor jednak ogranicza się do dwóch teorii psychologicznych, marginalizując dorobek innych nauk społecznych, co skutkuje zastosowaniem stosunkowo wąskich ram konceptualnych. Potrzebę ich rozbudowy potwierdza zresztą sam autor, przyznając, że opisywane zjawiska wykraczają poza dwie zastosowane przez niego koncepcje (s. 82).

Wątpliwości budzi także zbyt ogólny sposób konceptualizacji PUI w rozdziale trzecim. użytkowników, w tym w kontekście serwisu YouTube (s. 84–102). Autor koncentruje się przede wszystkim na kompulsywnym korzystaniem z internetu, wskazując na jego związek z pogorszeniem funkcji poznawczych oraz zdrowia psychicznego internautów. Pominięta zostaje natomiast perspektywa wpływu PUI na relacje rówieśnicze młodzieży. Analiza prowadzona jest raczej z punktu widzenia twórców internetowych niż samych odbiorców — młodych użytkowników. Przywoływane wskaźniki nie wyjaśniają w wystarczającym stopniu mechanizmów ich potencjalnej szkodliwości strategii marketingowych dla rozwoju młodzieży. Tymczasem YouTube współkształtuje relacje rówieśnicze, gdyż młodzi użytkownicy nie tylko konsumują treści, lecz także wspólnie je omawiają i udostępniają w codziennej komunikacji. W tym kontekście zasadne byłoby ujęcie go jako swoistej pułapki społecznej, w której młodzież, przyciągana „atrakcyjną poznawczo" treścią, angażuje się w odbiór materiałów o charakterze wulgarnym czy sensacyjnym, co może też generować dodatkową presję rówieśniczą, a rezygnacja z uczestnictwa w tego typu praktykach stanowiących popularną formę spędzania czasu wolnego może wiązać się z ryzykiem wykluczenia z grupy.

Kolejna uwaga dotyczy braku pogłębionej refleksji nad potrzebą rozwoju kompetencji medialnych. Autor koncentruje się bowiem przede wszystkim na diagnozie problemu, poświęcając

[7]Robert K. Merton, *The Matthew effect in science*, „Science" 1968, 159(3810), s. 56–63 (DOI: 10.1126/science.159.3810.56).

niewiele miejsca możliwym strategiom przeciwdziałania zarówno na poziomie rodziny, szkoły, jak i polityk publicznych. Ukazany obraz sugeruje pewną bezradność instytucji wobec problemu.

Widoczna jest dominacja perspektywy marketingowej oraz analizy technik komercjalizacji kosztem ujęcia doświadczeń młodych widzów. W efekcie rozdział czwarty, który zgodnie z tytułem książki powinien stanowić centralny punkt analizy, w ograniczonym stopniu realizuje tę funkcję. Wątpliwości budzi również sama argumentacja, poza ogólnymi założeniami dotyczącymi wpływu treści na młodych odbiorców autor odwołuje się miejscami do implicytnych przesłanek oraz przyjmuje ton normatywny, pozostawiając czytelnikowi domyślenie się, dlaczego dane treści należy uznać za szkodliwe. Autor odwołuje się do norm społecznych w sposób dość intuicyjny, co przy braku wyraźnego osadzenia w refleksji aksjologicznej może prowadzić do interpretacji jego argumentacji jako elementu paniki moralnej.

Na marginesie, należy zaznaczyć, że określenie „patologia" bywa stygmatyzujące wobec określonych grup społecznych oraz obciążone silnymi założeniami normatywnymi, które mogą ograniczać analityczny charakter badań. Autor używa go na określenie zbioru zachowań uznawanych za społecznie niepożądane, takich jak nadużywanie alkoholu, zażywanie narkotyków czy przemoc, występujących w materiałach wideo i potencjalnie podlegających naśladowaniu przez odbiorców (s. 49).

❖

Książka *Igrzyska bez końca. Serwis YouTube w życiu młodych odbiorców* zawiera interesujący materiał badawczy, ukazując, w jaki sposób młodzież socjalizuje się na platformie YouTube w polskim kontekście społecznym i kulturowym, poprzez pryzmat treści popularnych w serwisie. Autor pokazuje, jakie konsekwencje nielimitowany dostęp do mediów cyfrowych może mieć dla kształtowania negatywnych doświadczeń, relacji czy wyobrażeń dziecka na temat otaczającego świata. Porębski przedstawia YouTube jako przestrzeń wyidealizowaną przez młodzież, w której nieletni często nieświadomie są eksponowani na treści o charakterze wulgarnym czy przemocowym. W jego ocenie treści te cieszą się znaczną popularnością, a jednocześnie obserwujemy społeczne przyzwolenie na tego rodzaju formy rozrywki (np. freak fighty czy patostreamy).

Mocną stroną książki jest aktualność podejmowanej problematyki. Autor trafnie analizuje kulturę medialną YouTube w Polsce oraz wpływ mediów cyfrowych na rozwój dzieci wychowujących się w dobie powszechnego dostępu do urządzeń sieciowych, takich jak smartfony, komputery czy tablety. Tematyka publikacji wpisuje się w coraz intensywniejszą debatę nad cyfrowym dzieciństwem, co podkreśla potrzebę bardziej aktywnej regulacji oraz edukacji medialnej w Polsce. Jednocześnie Porębski otwiera pole do szerszej refleksji nad skutkami transformacji cyfrowej społeczeństw, które coraz głębiej digitalizują codzienne życie, szczególnie życie młodego pokolenia, wobec którego zasadne pozostaje pytanie o konsekwencje umożliwiania dzieciom nieograniczonego dostępu do internetu.

W konsekwencji książka, mimo niewątpliwych walorów empirycznych i trafnego uchwycenia aktualnych zjawisk na polskim YouTube, pozostawia poczucie niedosytu na poziomie analitycznym. Szczególnie widoczny jest brak pogłębionej rekonstrukcji perspektywy młodych odbiorców oraz ograniczone rozwinięcie mechanizmów wpływu analizowanych treści, często pozostające na poziomie ogólnych stwierdzeń. Warstwa teoretyczna nie została również dostatecznie pogłębiona, gdyż opiera się na zaledwie dwóch teoriach psychologicznych, nie wykorzystując w pełni potencjału teorii nauk społecznych, w tym socjologicznych. Niedostateczna operacjonalizacja kategorii oraz momentami normatywny ton osłabiają przejrzystość wywodu. Mimo to publikacja stanowi wartościowy punkt wyjścia do dalszych badań nad społecznymi konsekwencjami funkcjonowania platform cyfrowych.